

Павле Драгичевић*

Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм историје

КОНЦЕПТ УГОВОРА О ПРИЈАТЕЉСТВУ ИЗМЕЂУ КРАЉА ТВРТКА I И ДУБРОВЧАНА

[Дубровник], 9. април 1387.

Сажетак: Рад се бави анализом завршне верзије нацрта уговора о савезу између босанског краља Твртка I и дубровачке владе. Овим уговором Твртко I је требало да потврди и оснажи све раније уговоре, споразуме и повластице које је дубровачка влада имала уговорене са ранијим владарима Босне и Србије, а једна од значајнијих одредби била је и та којом се краљу Твртку I, у случају потребе, омогућавало право азила у Дубровнику. У раду су детаљније образложене историјске околности које су довеле до преговора о савезу и које су имале утицаја на формулацију појединих одредби. Поред тога, у раду је дато најновије издање текста овог концепта на старосрпском и превод на модерни српски језик.

Кључне ријечи: Босна, Угарска, Дубровник, повеља, уговор, концепт, дипломатика, XIV вијек.

Околности које су довеле до настанка концепта уговора о пријатељству између краља Твртка I и Дубровчана нису у довољној мјери расвијетљене, али мотиве за његов настанак треба посматрати у контексту борби на право за угарски пријесто и изразито бурних политичких дешавања током претпоследње деценије XIV вијека. Смрт угарског краља Лајоша I 1382. изазвала је у Угарској велику политичку нестабилност, будући да он иза себе није оставио мушког наследника. На упражњени угарски пријесто постављена је његова дванаестогодишња ћерка Марија, па су због тога у њено име државом управљали њена мајка Јелисавета, сестра од стрица Твртка I, заједно са својим савјетницима, међу којима је најистакнутији био Никола Горјански. Против њихове владавине постепено се формирала јака опозиција,

* Ел. пошта: pavle.dragicevic@ff.unibl.org

коју је сачињавала група незадовољне угарске властеле, унутар које су најистакнутији били браћа Хорват (Павле, загребачки бискуп, мачвански бан Иваниш и Ладислав), којима се придружио и некадашњи приор Вране Иван од Палижне. Обје стране биле су свјесне да су Маријино крунисање и њена формална челна позиција у држави само привремено рјешење. Ова два супротстављена тabora сукобљавала су се у погледу изналагања коначног рјешења новонастале политичке кризе. Странка окупљена око двора рјешење је видјела у довођењу на положај угарског краља Жигмунда Луксембуршког, сина цара Карла IV и дугогодишњег вјереника краљице Марије, док је противнички табор намјеравао да на угарски пријесто доведе напуљског краља Карла Драчког, који је на њега полагао право као најближи мушки рођак покојног краља Лајоша. Стварне разлоге овог сукоба треба тражити у тежњама појединих супротстављених фракција највишег угарског племства које је, под изговором очувања легитимности власти, намјеравало да прошири своју моћ на уштрб централне краљевске власти. Без обзира на то што се Марија напосљетку вјенчала са Жигмундом, Карло Драчки је 31. децембра 1385, уз помоћ својих угарских присталица, успио да буде крунисан за краља Угарске, па се привремено чинило да је политичка криза била близу тога да буде окончана. Међутим, дотадашње побуне мањег обима, политичке препирке и дворске смицалице, које су напосљетку резултирале абдикацијом младе краљице Марије и Карловим крунисањем, били су само увод за низ трагичних догађаја и потпуни политички хаос који су потом услиједили. Већ почетком фебруара 1386. Карло Драчки пао је као жртва атентата, који су организовали Јелисавета и Никола Горјански. Присталице убијеног краља, предвођени браћом Хорват и Иваном од Палижне дигли су устанак. Јелисавета, Марија и Никола Горјански одмах су кренули у Славонију, са намјером да сузбију побуну, али су крајем јула исте године претрпјели пораз. Никола Горјански био је одмах убијен, а Јелисавета и Марија су заробљене и одведене у Новиград, сјеверно од Задра. Устаници су тражили да на угарски пријесто дође Ладислав Напуљски, малољетни син убијеног краља, док је племство окупљено око двора позвало Жигмунда Луксембуршког, који је у новонасталим политичким околностима имао највише шанси за успјех. Увидјевши да им слијед догађаја не иде на руку, устаници су јануара или фебруара 1387. убили Јелисавету, а Жигмунд је 31. марта исте године крунисан за угарског краља. Након тога, одмах је покренуо широку војну акцију, коју је обилато потпомогла Венеција, с циљем

да из заробљеништва избави своју супругу Марију, у чему је почетком љета успио. Дио устаника побјегао је у Напуљ а дио у Босну код краља Твртка I, одакле су настављали да раде против владарског ауторитета краља Жигмунда.¹

О активностима краља Твртка за вријеме напријед описаних догађаја нема пуно вијести. Он је формално и даље признавао врховну угарску власт, али се чини да је у тренутном политичком хаосу у Угарској видио прилику како би максимално ојачао своју позицију. Чини се да се на почетку кризе око пријестола држао по страни, али је убрзо поново дошао у посјед западног дијела Хума и трга Дријева, које је раније, одмах на почетку своје владавине, морао да преда краљу Лајошу. Након краћег сукоба са Балшићима, Јелисавета и Марија су му 1385. признале право и на Котор.² Оне нису располагале са довољно инструмената како би босанског краља принудиле да испоштује своје вазалске обавезе према угарској круни, па су територијалним уступцима настојали да га одврате од побуњеног угарског племства. Још почетком прољећа 1385. у преговорима вођеним у Сутјесци Твртко се обавезао

¹ Детаљније о овим догађајима в. у: F. Rački, *Pokret na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. stoljeća*, Rad JAZU II (1868) 98–160; V. Klaić, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882, 159–180; F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350–1416)*, Zagreb 1902, 23–79; E. Peričić, *Vranski priori Ivan od Paližne i Petar Berislavić*, Radovi Instituta JAZU u Zadru 18 (1971) 239–321; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, 653–658; N. Klaić, I. Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Zadar 1976, 350–359; V. Klaić, *Povijest Hrvata II*, Zagreb 1981, 225–287; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986, 41–48; N. Budak, *Ivan od Paližne, prior vranski, vitez Sv. Ivana*, Historijski zbornik XLII (1) (1989) 57–70; T. Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb 1997, 85–86; M. Ančić, *Putanja klatna; Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar–Mostar, 1997, 202–240; P. Engel, *The Realm of St. Stephen; A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York, 2001, 195–201; *HBL* 5, 636–637 (Z. Nikolić); 654–655 (J. Lučić, Z. Nikolić); П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 122–125; L. Dobronić, *Templari i Ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb 2002, 172–183; Z. Pešorda Vardić, *Kruna, kralj i Grad: odnos Dubrovnika prema ugarskoj kruni i vladaru na početku protudvorskog pokreta*, Povijesni prilozi 26 (2004) 19–37; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387–1463)*, Zagreb–Sarajevo, 2006, 25–48.

² S. Ljubić, *Listine IV*, 221–222. О односима између Босне и Котора исцрпније у: N. Ćorić, *Grad Kotor do god. 1420. s osobitim obzirom na bosansku prevlast (1385.–1420.)*, Stara Gradiška [s. a.]; *Историја Црне Горе II–2*, Титогорад 1970, 34–43 (С. Ђирковић); С. Рудић, *Босна и Котор у средњем веку*, Српско писано наслеђе и историја средњовјековне Босне и Хума, Бања Лука – Источно Сарајево, 2018, 241–260.

Николи Горјанском на пуну вјерност према Јелисавети и њеним ћеркама Марији и Јадвиги. Нема никакве сумње да је један од резултата тих преговора био и уступак начињен Твртку у погледу Котора.³ Међутим, од периода када се политичка ситуација у Угарској радикализовала, Твртко је, самостално или можда под утицајем поједине своје крупне властеле, све отвореније помагао побуњено угарско племство, што се да видјети и из чињенице да је његов војвода Хрвоје Вукчић још 1385. проширивао своју територију у региону Доњих Краја, заузимајући тврђаве у доњем току Врбаса, као и из тога да се исти војвода на прољеће 1387. придружио устаницима у нападу на Загреб. Да је Твртко био на истој политичкој линији са устаницима, видљиво је и по формулацији појединих одредби у тексту концепта уговора о пријатељству између њега и Дубровчана.⁴ Под видом заштите права Ладислава Напуљског, Твртко је од љета 1387. отворено кренуо у освајање пограничних угарских територија, па је напосљетку већи дио Далмације био под његовом контролом.

У историографији су се издвојила два мишљења о разлозима који су довели до састављања концепта уговора о пријатељству између Твртка и Дубровчана. По једнима, молба за уточиште у Дубровнику у директној је вези са Твртковим намјераваним нападом на дијелове Далмације који су тада припадали Угарској.⁵ По другима, концепт уговора о пријатељству последица је Твртковог страха од Турака, чије су акинџијске чете крајем октобра 1386. први пут опустошиле дио босанске државне територије.⁶ Имајући у виду да су Турци те 1386. освојили Ниш, као и да су својим периодичним провалама пустошили околна погранична подручја, уносећи немир међу локалне

³ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X–1, studio et opera G. Fejér, Budae 1834, 260; I. Kukuljević Sakcinski, *Spomenici bosanski i crnogorski*, Arkiv za povēstnicu jugoslavensku II–1, Zagreb 1852, 36; F. Rački, *Pokret na slavenskom jugu*, 117–118; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 35–36.

⁴ F. Šišić, *Voјvoda Hrvoје*, 54; В. Ђоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, Београд 1925, 56–76; С. Ђирковић, *Историја Босне*, 148–157; P. Engel, *Neki problemi bosansko-ugarskih odnosa*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 16 (1998) 67; В. Ђоровић, *Хисторија Босне*, Београд – Бања Лука, 1999², 315–330; J. Мргич-Радојчић, *Доњи Краји*, 73–75.

⁵ V. Klaić, *Poviest Bosne*, 165–166; С. Ђирковић, *Историја Босне*, 155; В. Ђоровић, *Хисторија Босне*, 320.

⁶ *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451)*, digessit S. Nodilo, Zagrabiae 1893, 174; G. Čremošnik, *Ugovor između kralja Tvrtka I i Dubrovnička od 9. aprila 1387*, GZM, n. s., I (1946) 123–127.

владаоце можда нису неосноване тврдње како је Твртко тежио да осигура уточиште због страха од нарастајуће турске опасности.⁷ Уколико је то било у питању, изгледа да је његова бојазан у датом моменту била пренаглашена, јер се он одмах након преговора са Дубровчанима окренуо ка својим политичким приоритетима у Далмацији. Изгледа неубједљиво да би владар Твртковог формата устукнуо пред турским извидничким и пљачкашким четама. Можда је уговор са Дубровчанима ипак био посљедица неких Тврткових политичких комбинација, које су искомпликовали догађаји који су непосредно услиједили, попут Жигмундовога крунисања (31. III 1387) или Маријиног избављења из заробљеништва почетком јуна 1387. године. Управо у тренутку док су у Дубровнику посљедње одредбе споразума биле финализиране, Жигмунд је са млетачким посланицима договарао политички и војни савез ширих размјера, помоћу којег је намјеравао да избави супругу Марију и уништи племиће који су предводили побуну.⁸ Можда је краљ Твртко гајио стрепње да ће један крак Жигмундове копнене војске бити упућен на Босну, па је желио да себи обезбиједи привремено уточиште? Можда би се могло помислити и на унутарполитичке разлоге. Колико се из документарне грађе може видјети, Твртко је првих година угарске политичке кризе стајао по страни, али је поједина његова властела, попут Хрвоја Вукчића, исказивала тенденције самосталнијег дјеловања. Можда је Твртково осигурање азила посљедица неких нама данас непознатих унутрашњих политичких превирања и притиска крупније властеле која је видјела згодну прилику да се окористи хаосом у Угарској и знатније прошири своју територију. Такви случајеви на нашем поднебљу и у сличном периоду нису били непознати.⁹ Који год разлог да је био у питању, повеља, како се нама данас чини, никада званично није била издана. У сачуваној документарној грађи није забиљежено да је оригинал постојао, а нема ни његовог преписа у зборнику који је до средине XV вијека приредио Никша Звијездић (*Codex Ragusinus*).¹⁰

Преговори о склапању овог уговора поведени су у Дубровнику крајем фебруара и почетком марта мјесеца 1387. године. Изгледа да је

⁷ Исцрпније о турској пријетњи: Ђ. Тошић, *Босна и Турци од Косовске до Ангорске битке*, Зборник за историју БиХ 1 (1995) 85–97; М. Шуица, *Приповести о српско-турским окршајима и „страх од Турака“ 1386. године*, ИЧ LIII (2006) 93–122; Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019, 83–90.

⁸ М. Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. I XV. st.)*, Sarajevo 1996, 68–71.

⁹ S. Ljubić, *Listine II*, 74–79.

¹⁰ Уп. В. Ђоровић, *Хисторија Босне*, 320, нап. 2; G. Čremošnik, *Ugovor*, 125–126.

у Дубровник из Босне тада било упућено једно веће посланство, које је водило преговоре са дубровачким властима. Међу њима је био извјесни Гојак Драгошевић (Dragoscevič), са пуномоћјем за подизање светодмитарског дохотка, чији је рок за исплату доспио октобра претходне 1386. године.¹¹ Административне радње везане за исплату трибута Општина је разматрала на сједницама сва три своја вијећа (23, 25. и 27. фебруара), што би био поуздан знак да је Твртково посланство тих дана већ било у Дубровнику. Трибут је исплаћен четвртог марта.¹² Међутим, исплата трибута била је од споредне важности за чланове Твртковог посланства, јер су се увелико водили преговори о далеко важнијим питањима, каква су била и она око права азила босанског краља у Дубровнику, као и о међусобним правима и обавезама која су из тога произлазила. То се да примијетити на основу срочених текстова појединих одлука дубровачких вијећа, који су у готово неизмијењеном садржају уграђени у текст концепта. Петог марта чланови Вијећа умољених усвојили су одлуку да прихвате молбу коју су поднијели посланици босанског краља да он са својим имањем и људима може не сметано доћи у Дубровник али уз поштовање части и обавеза дужности према краљици Марији, „њиховој природној владарки“. Након краћих консултација, седмог марта исто вијеће је одговорило Твртковим посланицима да краљ са свим својим људима може слободно доћи и боравити у граду осим у случају уколико би га прогонила краљица Марија. Уколико би се босански краљ задесио у граду у вријеме када би његово изручење угарска краљица затражила, тада се Општина обавезала да ће му дати одређен рок како би могао безбједно напустити град и отићи куда буде хтио.¹³ Ова гаранција била је касније уграђена у сам концепт уговора. Финализација концепта потрајала је наредних мјесец дана. Осмог априла овлашћени дубровачки племићи написали су писмени одговор босанским посланицима.¹⁴ Сутрадан, у Великом вијећу прочитан је пред свима текст концепта, након чега су његови чланови

¹¹ М. Пуцић, *Споменици српски II*, 28–29; Д. Јечменица, *Пет писама краља Твртка I Дубровчанима о светодмитарском дохотку и могоришу*, ГПБ 1 (2008) 63–65, 71.

¹² М. Пуцић, *Споменици српски II*, 28–29; М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике II*, Београд 1964, 314, 353, 391.

¹³ Р. Matković, *Prilozi k trgovačko-političkoj historiji republike dubrovačke*, Rad JAZU VII (1869) 211; J. Gelcich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum Regno Hungariae*, Budapest 1887, 706; М. Динић, *Одлуке*, 392–393.

¹⁴ М. Динић, *Одлуке*, 357.

дали овлашћење ректору и члановима Малог вијећа и Вијећа умољених да се у име људи града Дубровника обавежу на поштовање старих и новоутаначених уговора, споразума и потврда које је Општина имала са краљем Рашке и Босне. На поштовање уговорних одредби обавезали су се и Тврткови посланици: протовестијар Трипе Бућа и војвода Влатко, који су у Дубровник приспјели са писмима свог краља.¹⁵ Истога дана у Вијећу умољених једногласно је потврђен садржај будућег уговора између босанског краља и Дубровачке општине.¹⁶

Физички опис и ранија издања

За документ је употребљен умањен табак тзв. „краљевског“ формата папира (*carta reale*) од 40 цм ширине и 57 цм, дужине са воденим знаком који приказује лук и запету стријелу.¹⁷ Лијева и горња маргина су доста уредне и износе 5,7 цм и 4,5 цм, док је десна неравнојерна и износи 2,5–5,5 цм. Испод посљедњег реда текста остало неисписано 18 цм простора. Папир је у приличној мјери оштећен услед коришћења и дјеловањем влаге. Читавом средином, од горњег до доњег руба документа, протеже се смеђа флека ширине 7–15 цм, која је највјероватније настала под утицајем влаге. На више мјеста папир је на прегибима поцијепан, посебно у средини, па постоји око пет мањих и већих лакуна које, још увијек, не утичу у већој мјери на рашчитавање текста. Поред тога, постоји још неколико мањих оштећења (рупâ и зацјепљења) на маргинама документа. На полеђини су трагови буђи, а уочљиви су и трагови гужвања и вишеструких пресавијања. Текст је исписан црним мастилом и лијепо изведеним дипломатичким брзописом у 33 реда. Иако се ради само о концепту, писар је уложио доста труда у сам естетски изглед документа. Поред црног, употребљено је и црвено мастило, којим је исписан готово читав први ред текста са инвокационим крстом и словима висине око 5 цм. Већина основа и завр-

¹⁵ М. Динић, *Одлуке*, 316–317.

¹⁶ *Исто*, 394.

¹⁷ Овај водени знак најсличнији је ономе који се у Брикеовој збирци појављује под редним бројем 790 или 796. По Брикеу, хартија са оваквим воденим знаком највјероватније потиче из радионице у Фабриану код Анконе (С. М. Briquet, *Les filigranes, dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, Tome premier (A–Ch), Genève 1907, 53–54). По Чремошнику, водени знак је најсличнији ономе под редним бројем 788 наведене збирке (G. Čremošnik, *Ugovor između kralja Tvrtka I i Dubrovnika*, 124)

шетака, како самог крста, тако и слова и њихових попречних пречкица, украшени су троугластим задебљањима и сведеним флоралним мотивима. Вертикални потези већине ових слова из првог реда исте су дужине и савршено су паралелни, па је очигледно да их је писар исцртавао помоћу леђира. Слово **О** исцртао је у облику шестоугла, док су базе графема **Љ** и **Љ** исписане у облику правилног четвороугла. Естетски разлози мотивисали су писара да црвеним мастилом испише у тексту још дванаест мајускулних слова. У питању су 4 цм високо иницијално слово **С** у 2. реду текста, као и слова **И** (у 4, 12, 14, 16. и 29. реду), **А** (у 5, 9. и 26. реду), **М** (у 3. реду), **Т** (у 8. реду) и **Ѓ** (у 21. реду). Пажљиво изведена лијева маргина, заједно са правилно одржаваним правцем писања редова и њиховим равномјерним растојањем (око 7 мм), упућују на то да је писар претходно линирао папир, а потом пажљиво избрисао трагове тог поступка. Иако у самом тексту име писара није поминуто, ауторство се лако може претпоставити на основу једне од одлука дубровачког Великог вијећа. Истог дана када је датиран документ, 9. априла 1387, Велико вијеће овластило је ректора, Мало вијеће и Вијеће умољених да под датом заклетвом испоштују све старе и нове споразуме и уговоре које је Дубровачка општина утврдила са босанским краљем. Очигледно је да је коначна верзија текста овог документа била резултат дужих преговора које су са дубровачким властима водили протовестијар Трипе Бућа и војвода Влатко – високоранжирани лични изасланици краља Твртка I. Истога дана пред члановима Великог дубровачког вијећа „српски дијак“ Марин прочитао је на српском језику садржај ове исправе (...*littere seu scripture nunc in consilio presenti per Marinum scribam Sclauicum lecte in lingua Sclauica*).¹⁸ Права је случајност да су од Мароја преостала свега два документа која је саставио,

¹⁸ М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике II*, Београд 1964, 316–317. У питању је Марин (Мароје) Никлић (*Маруџе*, Марое (Marinus) Nichlich), који је у Дубровнику служио као „српски дијак“ од марта 1379. до септембра 1387. године. Осим овог документа, сачувана је на српском језику још само једна исправа коју је саставио на самом почетку своје службе. Погледати и: К. Жиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА XI, Београд 1892, 38; *Monumenta Ragusina – Libri reformationum IV*, Zagrabiae 1896, 256; М. Динић, *Одлуке II*, 14, 16, 29, 130, 235, 323, 390, 469; С. Жиречек, *Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner*, Archiv für Slavische Philologie XXVI (Berlin 1904) 204; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. XIV. Дијак, граматик, нотар, канцелар, номик, логотет*, Глас СКА CVI, други разред 61 (1923) 58–59, 62. Грегор Чремошник, без икаквог разлога, ауторство овог документа приписује Видошу Богданићу са Корчуле, који се у служби српског писара Дубровачке општине јавља од децембра 1387. године (G. Čremošnik, *Ugovor između kralja Tvrtka I i Dubrovnika*,

по један из самог почетка и самог краја његове осмогодишње службе.¹⁹ Уопштено гледајући, документ је врло уредан, естетски допадљив и карактерише га потпуно одсуство лежерности, што указује на савјесног писара који је био добро упућен у свој занат. Судаћи по употреби графема **ѣ**, Мароје је био икавац. У науци се тврди да српски писари Дубровачке општине слово „ђерв“ (**ѣ**) нису писали прије Руска Христофоровића (1392–1430)²⁰, међутим Мароје га у овом документу редовно употребљава. Нема трагова печатења или било којих трагова који би упућивали на то да је документ био припреман за овакав тип овјере. На полеђини се налази само неколико краћих записа архивских радника из познијих времена: № 125 an. 1387; N 13 del Pach X и број 1021. Документ се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у оквиру фонда *Diplomata et acta* и заведен је у групи ћириличких докумената као бечки број 1030. Издање је приређено на основу дигиталних снимака и фотографија из Државног архива у Дубровнику.²¹

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 95–98, № 77; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 209–212, № 197; Јб. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, стр. 86–88, № 87; L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, *Codex diplomaticus Regni Bosnae*, 138–140, № 46 (са преводом текста повеље).

Текст**

+ ВЪ ЛѢТО ЧТ҃П҃З ИИ҃ДИЦИИ I²² а²³ лѢта же м(ѣ)с(ε)ца апрѣла
вѣ ѣ днь. |2| Сик ксть вѣдѡма²⁴ всакомѡ ере вѣ старѣхъ вѣрѣмень
вѣдъ коихъ нѣ паметара вѣзда бѣла ксть срдьчана люб(а)вѣ права,
добра волѡ, крѣпнѣ мѣрь и тврѣда пригазнь |3| мегю прѣвисокога и

124). Уп. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014. (докторска дисертација у рукопису), 115.

¹⁹ К. Јиречек, *Споменици српски*, 38; П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1990³, 148, 428 (слика 233).

²⁰ П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, 150.

²¹ Дигитални снимци су начињени током јула 2008, а фотографије су ми уступили колеге проф. др Небојша Порчић и др Невен Исаиловић, којима се овом приликом најсрдачније захваљујем.

** Редакција издања текста и превода: Т. Суботин Голубовић.

²² Карано-Твртковић изоставио **ИИ҃ДИЦИИ I**.

²³ Карано-Твртковић, Миклошич и Стојановић изоставили.

²⁴ Карано-Твртковић и Миклошич: **вѣдѡма**.

8зможнѡга г[оспо]д[и]на г[оспо]д[и]на Стефана Тврѣтка м(и)л(о)стию
 Божиѡмъ краля вос[а]ньскога и сръпскога и ѡще и нѣговѣхъ прѣгнѣхъ
 а навлашнѡ |4| двѣрѡга 8спомен8тиа г[оспо]д[и]на Стефана бана
 и г[оспо]д[и]на Владислава родѣтела нѣгова господа племенѣта²⁵
 вос(а)ньска и мегю ѡпѣин8 и властелк²⁶ и людѣк²⁷ гр[а]да
 Д8вро|5|внѣка. Я съда 8 ѡвои врѣме Б(о)гъ своиѡмъ м(и)л(о)стию
 8множи господство нѣгѡво и славнѡ 8звѣси и славнѣмъ вѣннѣцемъ
 краљкѣства почти. И г[оспо]д[и]нѣ вѣшнѣ |6| реч(е)ни Стефанъ краљ(ь)
 више и болѣ вѣхъ своихъ прѣгнихъ кѣтъ любѣль града Д8бровнѣка а
 Божиѡмъ м(и)л(о)стию напрѣд а и болѣ хѡѣ любѣти и милоснѣк²⁸
 |7| хѡѣ 8крѣпити навлашнѡ мислеѣи чѣсти и велике сл8жбе кок
 нѣгѡвѣмъ родѣтелкм(ь) а веѣе нѣм8 г[оспо]д[и]н8 краљу градь
 Д8бровнѣкѣ 8чинѣль кѣтъ а ѡдъ селеи |8| и веѣе хѡке 8чинѣты и
 почтенѣк посл8житѣ. Тѡгаи ради вѣшнѣ р[е]чени г[оспо]д[и]нѣ Стефанъ
 краљ(ь) и²⁹ ѡпѣина и властелк и людѣк гр[а]да Д8бровнѣка хѡѣи
 |9| и жльдеѣе покрѣпити и потврьдѣти стар8 люб(а)вь и приазнѣ
 ѡвои цо к нѣже писа(нѡ) кднѡ срьдце ѡвѣтоваше и потврьдѣше.
 Я прѣвѡ, г[оспо]д[и]нѣ прѣвисоки |10| Стефанъ Тврѣткѡ краљ(ь) и
 ѡпѣина и градь Д8бровнѣкѣ потврьг8ю и покрѣпл8ю све повелк
 и свободе и закѡне и ѡвѣте кок с8 съ г[оспо]д[и]номъ краљкм(ь)
 Стефанѡм(ь) и ш не|11|гѡвими родѣтели с прѣгнѡм(ь) господѡм(ь)
 восньскѡм(ь) и сръпскѡм(ь) и съ ѡпѣинѡм(ь) и съ градѡм(ь)
 Д8бровнѣкѡм(ь) а да ѡнеи закѡне и свободе и повелк б8д8 8 своиѡи
 крѣпости |12| тврѣде. И ѡще се ѡвѣт8к г[оспо]д[и]нѣ краљ(ь) Стефанъ
 с правѣмъ срьдцем(ь) любѣти, ѡбарѡвати <и бранѣти своиѡм(ь)>
 силѡм(ь) и воискѡм(ь) град[ь] и прѣдыградѣк и людѣк и нѣхъ
 |13| благѡ Д8бровнѣка гр[а]да с8протѣвь свакога г[оспо]д[и]на али
 чловѣка тко любо вѣ хѡтѣль³⁰ з(ло 8чи)нѣ(ти) волѡ ѡчетитѣ гр[а]да
 Д8бровнѣка волѡ прѣдыградѣк али |14| люди волѡ блага Д8бровѣчкога.
 И ѡще ѡвѣт8кѣтъ се г[оспо]д[и]нѣ краљ(ь) да ѡнѣ своиѡмъ главом(ь) и
 своиѡи властели хѡѣ на тѡи³¹ прѣсеѣи и потврьдѣти кѣда любо |15|
 ѡпѣина д8бровѣчка тѡи ѡдъ нѣгова господства 8спросѣ прѣдѣ ѡнѣмеи

²⁵ Стојановић: племѣнѣта.

²⁶ Карано-Твртковић: властелее.

²⁷ Карано-Твртковић: людѣее.

²⁸ Стојановић: милоснѣк.

²⁹ Стојановић два пута написао и.

³⁰ Стојановић: хѡтѣаь.

³¹ Карано-Твртковић: настѡи.

вола њиѣмы коѣ Ѣпѣина дѢбровѣчка пошле вола постави за тѣмь |16| и да створѣ повелю своимь печатѡм(ь) ѡдъ прѣсежениа и ѡдъ все шѡ ꙗко писано ѡ ѡвди повелю и да ю да градѡ и Ѣпѣинѣ дѢбровѣчкои. И ѡще ѡбѣтѡжеть се |17| Ѣпѣина гр[а]да дѢбровнѣка г[оспо]д[и]нѡ Стефанѡ краљу: ако се слѣдчи врѣме да би ѡнъ г[оспо]д[и]нъ краљь своимь главѡм(ь) и своимь благѡмь, ѡманѣкмь и ш негѡвѣми |18| властельми и съ людьми и ш³² ниѣхъ иманѣкмь хѡтѣль доѣи ѡ градъ дѢбровнѣкъ да вѣшнъ реч(е)ни г[оспо]д[и]нъ Стефанъ краљь и властелик и людѣкъ неговѣ и негѡво |19| иманик и своихъ людѣ да ꙗко волнъ и да може доѣи, стати и прѣбити ѡ градѡ дѢбровнѣкъ свободно, безъ ѡбазнѡ, безъ забавнѡ а изъ гр[а]да на свою волю свободнѡ |20| поѣи с властельми и съ людьми и съ всемь своимь. И ѡще се ѡбѣтѡж(е) градъ дѢб(ров)нѣкъ да г[оспо]д[и]на кра(а)ла Стефана и негѡве властеле и люди стечѣе и прѣбиваюѣе |21| ѡ градѡ дѢбровнѣкъ дръжати и почтѣти приательски и бранѣти с пр(ав)ог(а) срьдѣца сѡпротѣвъ свакога г[оспо]д[и]на и чловѣка ѡставивъ(ш)е и съхранѣвьше |22| вѣрѡ и чѣсть племенѣте наше госпоге³³ кралице Марѣѣ ѡгрьске и кѣере добра ѡспоменѣтиа г[оспо]д[и]на кра(а)ла Лѡвѣша с ѡвѣмени законѡм(ь) |23| и ѡбѣтѡм(ь): ако вѣ се врѣме слѣчило тере г[осп]о[г]а Марѣѣ кралица ѡгрьска вѣла ѡ свою ѡвласть и свободна тере би тирала вола искала г[оспо]д[и]на кра(а)ла Стефана, |24| шѡ Б(о)гъ ѡпаси, а ѡ ѡнои врѣме г[оспо]д[и]нъ краљь Стефанъ и негѡви властеле вѣлъ³⁴ ѡ дѢбровнѣкъ тѣда се ѡбѣтѡж(е) Ѣпѣина дѢбровѣчка г[оспо]д[и]нѡ краљу Стефанѡ да ѡдъ прѣповѣтѣ |25| и да ѡдъ да рокъ правъ и подѡвнъ како до рѡка може ѡнъ г[оспо]д[и]нъ краљь Стефанъ поѣи ѡзлѣсти изъ гр(а)да дѢбровнѣка гдѣ любо некъ гѡдѣ вѣде и с властельми |26| и съ людьми и с иманѣкм(ь) неговѣмь свободнѡ³⁵ и безъ забавнѡ. Ако ли вѣ наша г(о)сп(о)га Марѣѣ вѣдѣте свободна и ѡ свою ѡвласть, како ꙗко реч(е)нѡ, тѣрала искала |27| г[оспо]д[и]на кра(а)ла Стефана, чѣса Б(о)гъ ѡпаси, прѣге него ли вѣ ѡнъ ѡлѣзълъ ѡ дѢбровнѣкъ и не вѣдеѣи ѡнъ ѡ дѢбровнѣкъ тѣда Ѣпѣина и градъ дѢбровнѣкъ да неѣ |28| дръжанъ приати ѡ градѡ г[оспо]д[и]на кра(а)ла Стефана вола негѡве властеле и люди вола неѣхъ иманѣкъ сѡпротѣвъ чѣсть и вѣре г(о)сп(о)ге наше племенѣте |29| кралице Марѣѣ ѡгрьске. И ѡще Ѣпѣина гр(а)да дѢбровнѣка ѡбѣтѡжеть се и да има и да дръжи г[оспо]д[и]на Стефана кра(а)ла за

³² Стојановић изоставио.

³³ Карано-Твртковић: госпоге.

³⁴ Карано-Твртковић: вѣло.

³⁵ Стојановић и Миклошич: слободнѡ.

свога сръдчанога и навлашнога |30| пријатеља онакои да нѣкднога инога пријатеља не имають веѣга и сръдчанѣкга вѣ(ь нѣ)га и д(а н)ѣ за кднѣ инога чловѣка пригазнь не промѣне |31| нѣ вѣдѣлѣче сик пригазнѣ г[оспо]д[и]на Стефана краља и да нѣ за мольбѣ, нѣ за злато, нѣ за иманик сеган свѣта, нѣ за кою любо богазнь волга вѣѣте волга даре |32| не вѣдѣсти градь Дѣбровнѣкъ пригазнь вѣшнь реч(е)нѣ г[оспо]д[и]на Стефана краља. Такоге се вѣѣтѣк г[оспо]д[и]нѣ Стефан краљ(ь) за все вѣшнь реч(е)но не вѣдѣстѣти |33| нѣ вѣдѣлѣчитѣ се вѣдѣ пригазни Дѣбровнѣка онакои како к згара³⁶ реч(е)но сѣхранена вѣра и чѣсть наше г(о)сп(о)ге племенѣте Марѣк кралице ѣгрѣске.

Превод

+ У љето 1387. и десете године индикције, мјесеца априла девети дан. Свакоме је ово знано да су од старих времена, од којих више нема памтилаца, увијек владали права искрена љубав, добра воља, постојан мир и чврсто пријатељство између превисоког и моћног господина, господина Стефана Твртка милошћу божјом краља босанског и српског, и још од предака његових, племените босанске господе, а особито добре успомене господина Стефана бана и његовог родитеља господина Владислава, и између Општине, властеле и људи града Дубровника. А сада, у ово вријеме Бог својом милошћу умножи господство његово и дивно га узвиси наградивши га славним вијенцем краљевства. И напријед поменути господин Стефан краљ волио је град Дубровник више и већма од свих својих претходника а од сада ће га и више вољети и добростиво ће га утврдити, особито мислећи на части и велике услуге које је његовим родитељима, а још више њему, господину краљу, учинио град Дубровник а од сада ће и више да учини и част да сачува. Због тога напријед поменути господин Стефан краљ и Општина, властела и људи града Дубровника хотећи и жудећи учврстити и потврдити стару љубав и пријатељство, ово што је испод писано једнодушно обећаше и потврдише. Прво, господин превисоки Стефан Твртко краљ и Општина и град Дубровник потврђују и оснажују све повеље и слободе и законе и завјете које су [имали] са господином краљем Стефаном и с његовим родитељима и с пријашњом господом босанском и српском и са

³⁶ Миклошич: згора.

Општином и градом Дубровником и да ти закони и слободе и повеље буду постојане у својој јачини. И још обећава господин краљ Стефан да ће пуним срцем вољети, чувати и бранити силом и војском град и предграђе и људе града Дубровника и њихово благо супрот сваког господина или човјека који би хтио зло учинити или оштетити град Дубровник или предграђе или људе или благо дубровачко. И још обећава господин краљ да ће се он лично са својом властелом на то заклетати и потврдити када год Општина дубровачка од његовог господства то затражи испред оних или испред оних које Општина дубровачка пошаље или одреди за то и да сачини повељу [са] печатом, са заклетвом и са свим што је записано у овој повељи и да је да граду и Општини дубровачкој. И још обећава Општина града Дубровника господину Стефану краљу: уколико би се догодило да он лично, господин краљ, буде хтио доћи у град Дубровник са својим благом, имањем и са својом властелом и људима и са њиховим имањем – да напријед поменути господин Стефан краљ и властела и његови људи и његово имање и са својим људима – да је слободан и да може доћи, остати и пребивати у граду Дубровнику слободно, неустрашено, несметано, а из града својом вољом слободно поћи са властелом, са људима и са свим својим. И још се заклиње град Дубровник да ће господина краља Стефана и његову властелу и људе који бораве и пребивају у граду Дубровнику држати и поштовати пријатељски и бранити с правим срцем супрот сваког господина и човјека изузевши и чувајући вјерност и част племените наше госпође краљице Марије Угарске и кћери добре успомене господина краља Лајоша, са овим законом и обећањем: уколико би се догодило да госпођа Марија краљица угарска буде била на власти и слободна те би је, Боже сачувај, гонила воља да тражи господина краља Стефана, а у то вријеме господин краљ Стефан и његова властела буду у Дубровнику, тада се заклиње Општина дубровачка господину краљу Стефану да ће му то дати на знање и дати му ваљан и прикладан рок током којег може он, господин краљ Стефан, да пође и изађе слободно и несметано из града Дубровника гдје год буде хтио и са властелом и са људима и са имањем његовим. Уколико би наша госпођа Марија била слободна и на власти, како је већ речено, хтјела да, Боже сачувај, захтијева господина краља Стефана прије него ли би он ушао у Дубровник и не буде он у Дубровнику, тада Општина и град Дубровник нису обавезни бити наклоњени у граду господину краљу Стефану или његовој властели и људима или њиховом имању супрот части и вјерности госпође наше племените

краљице Марије Угарске. И још се заклиње Општина града Дубровника да ће сматрати и држати господина Стефана краља за свог поштованог и особитог пријатеља тако да ниједан други пријатељ неће бити већи и поштованији од њега и да ни због једног пријатељства другог човјека неће напустити нити одбацити ово пријатељство господина Стефана краља ни због иједног захтјева, ни због злата, ни за имање свог овог свијета, нити због било којег страха или обећања или дара – неће град Дубровник издати пријатељство напријед поменутог господина краља Стефана. Такође се заклиње господин Стефан краљ да због свега напријед поменутог неће напустити или се окренути од савеза са Дубровником онако како је горе наведено, чувајући вјерност и част наше госпође племените Марије угарске краљице.

Дипломатичке особености

Напријед наведени документ представља завршну верзију нацрта будуће повеље о узајамном савезу између краља Твртка I и Дубровника. Овај финални концепт по коме је владарска канцеларија Котроманића требало да изда одговарајућу свечану повељу садржи свега неколико дипломатичких елемената: симболичку инвокацију, датум, промулгацију, експозицију, диспозицију и заклетву. Заправо, највећи дио ове завршне верзије нацрта чини текст експозиције и диспозиције, који је на преговорима дуже времена усаглашаван док није постигнута општеприхваћена завршна верзија. У дипломатичкој пракси средњовјековне Србије и Босне није неуобичајено да се повеље издају тек након дужег периода преговарања око различитих услова и на основу дестинатарског концепта.³⁷ Остале елементе из протокола и есхатокола, који нису били спорни па тако ни предмет посебног разматрања у наведеним преговорима, требало је да садржи оригинална повеља која, колико је данас познато, највјероватније никада није била издана. Тачна је опаска Грегора Чремошника да пажња која је посвећена изради овог документа „доказује да је био намијењен да служи пред неким ширим или ужим форумом на који је требало да чини што љепши утисак“, а да оштећења и замрљаност његових спољашних поља доказује „да није

³⁷ Уп. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. XVII. *Датирање*, Глас СКА СХХХII, други разред 70 (1928) 40; исти, *Студије о српској дипломатици*. XX *Састављање повеља*, Глас СКА CLVII, други разред 80 (1933) 155–219; Н. Исailовић, *Владарске канцеларије*, 160–169.

само лежао у архиви, него да је ношен, отворан и затваран“, тј. да је био много употребљаван.³⁸

Просопографски подаци

У претходном броју *Грађе о прошлости Босне* већ је објашњена личност **Марије, угарске краљице** (ГПБ 1, 95).

³⁸ G. Čremošnik, *Ugovor između kralja Tvrtka I i Dubrovnika*, 126.

Pavle Dragičević

Université de Banja Luka

Faculté de Philosophie

Programme d'étude de l'histoire

**CONCEPT DU CONTRAT SUR L'AMITIÉ ENTRE LE ROI
TVRTKO Ier ET LES RAGUSAINS**

[Dubrovnik], le 9 avril 1387

Résumé

Ce travail analyse la version finale du concept d'un contrat d'alliance entre Tvrtko Ier, le roi de Bosnie, et les autorités de Dubrovnik. Par cet accord Tvrtko Ier devrait confirmer et renforcer tous les contrats, accords et privilèges précédents que les autorités de Dubrovnik avaient conclus avec les souverains précédents de Bosnie et de Serbie. L'une de plus importantes dispositions de ce contrat d'alliance mutuelle était celle qui, si nécessaire, permettait au roi Tvrtko Ier le droit d'asile à Dubrovnik, où il pourrait séjourner avec tous ses nobles et l'ensemble du domaine. Selon l'une des dispositions de ce contrat, le droit d'asile au roi Tvrtko ne serait refusé que si la reine hongroise Marrie, fille du défunt roi Louis, demanderait son arrestation.

Ce concept, qui est le résultat de plusieurs mois de négociations entre le roi de Bosnie, ses émissaires et les autorités de Dubrovnik devait servir de fondement au copiste du bureau des souverains Kotromanić pour délivrer une définitive, solennelle charte contractante laquelle, comme on le sait aujourd'hui, n'était jamais délivrée. Selon des opinions jusqu'à présent concernant l'historiographie, Tvrtko voulait le plus probable se procurer un refuge temporaire en raison de crainte d'une action militaire du roi hongrois Sigismond nouvellement intronisé, par laquelle il voulait réprimer un mouvement anti-cour (révolte) mené par certains membres de la noblesse hongroise lesquels étaient soutenus par Tvrtko lui-même. Selon d'autres opinions, Tvrtko voulait se procurer le droit d'asile ayant peur d'une invasion turque, étant donné les Turcs avaient fait irruption dans le sud-est de la Bosnie pour la première fois à l'automne 1386 l'année précédente. Le travail argumente plus en détail les circonstances historiques qui ont conduit aux négociations sur l'alliance et qui ont eu une influence sur la formulation de certaines dispositions. En outre, le travail fournit la dernière édition du texte de ce concept en ancien serbe et son traduction en serbe moderne.

Mots-clés: Bosnie, Hongrie, Dubrovnik, charte, contrat, concept, diplomatique, XIVème siècle.